

Juryverslag De Loep 2022

9 juni 2023

Pakhuis de Zwijger Amsterdam

Juryleden:
Ayfer Erkul (Voorzitter)
Joga Brouwers
Mirjam Prenger
Gie Goris
Hansje van de Beek
Ruben Brugnera
Jeroen Trommelen
Allart van der Woude
Esther Chavannes

Onderzoeksjournalistiek in barre tijden

Gie Goris, lid van de Loep-jury

In Press Club of Mumbai wordt de kantoorruimte afgescheiden van de wachtruimte met een glazen wand. Die is gezandstraald met enkele motiverende slogans. 'Een regering zonder lastige en levendige media is geen optie', proclameert de scheidingswand in grote kapitalen. In kleinere letters: 'Alles moet bevestigd, bediscussieerd en onderzocht worden; zonder uitzondering en zonder rekening te houden met iemands gevoel.'

Dat zijn stellingen die we zo op het grote scherm zouden kunnen projecteren, tijdens de uitreiking van de jaarlijkse LOEP-prijzen van de VVOJ. Essentieel, echter, is wat we met die opdracht doen. En vandaag meer dan ooit: hoe we dat blijven doen in omstandigheden die toch steeds guurder dreigen te worden.

In India is het overgrote deel van de grote media intussen wel héél dienstvaardig geworden voor de hindoe-nationalistische regering Modi. Uit politieke overtuiging of uit commerciële noodzaak. Of als gevolg van intimidatie – herinner je de raid van de Indiase belastingdiensten in de kantoren van de BBC, nauwelijks een maand nadat de omroep een lastige tweedelige docu uitgezonden had over anti-moslimgeweld in 2002 en de verantwoordelijkheid van Narendra Modi daarbij.

Er is, met andere woorden, in India steeds minder sprake van lastige media. En het wordt steeds moeilijker alles te bevestigen, te bediscussieren en te onderzoeken. De regering, daarentegen, zit gebeiteld als nooit tevoren. En die toestand doet zich zeker niet alleen in India voor.

Op een avond als deze moeten we onszelf niet enkel feliciteren met het rijke aanbod aan sterke onderzoeksverhalen. Al is dat zeker ook gepast. We moeten ons afvragen hoe we dat werk blijven mogelijk maken en hoe we het kunnen verdedigen tegen populistische en autoritaire politici, tegen de intimidatie die vaak anoniem gekanaliseerd wordt via sociale media, of tegen de stem van de straat die er steeds meer van overtuigd raakt dat journalisten deel uitmaken van een globalistisch complot. En we moeten ons afvragen of we daarvoor genoeg gezamenlijke kracht hebben. Organiseren we ons tot de befaamde vierde zuil van de democratie of laten we ons verdelen als de concurrenten die we op de mediemarkt vaak zijn?

Onderzoeksjournalistiek is geen evidentie. Dat kan elke mediabaas je vertellen. De financieel-economische beperkingen merk je sneller in een kleine markt als Vlaanderen.

Onderzoeksjournalistiek is er vaker wel dan niet een zaak van David (op zijn of haar eentje) tegen Goliath (de politieke, economische of sociaal-culturele reus met alle consultants, advocaten en fondsen die nodig zijn). Ook hoofdredacteurs die overtuigd zijn van het wezenlijke belang van onderzoeksjournalistiek, hebben meestal niet de mogelijkheid - of de koppige wil en de overtuigingskracht - om er structurele omkadering voor te voorzien. Zo hebben de *powers that be* het graag, want de individuele onderzoeksjournalist wordt sneller moe dan de redactie als geheel.

En die budgettaire wolk hangt niet enkel boven Vlaanderen. Ze dreigt boven elke redactie, klein en groot. Bovendien is de dreiging vandaag niet langer enkel financieel-economisch. De onderzoeksjournalist wordt ook opgejaagd en vaak bedreigd door het hitsige en populistische "debat". Wie ingaat tegen de boze burger en zijn zelfverklaarde vertegenwoordigers krijgt af te rekenen met online haat die steeds vaker de vorm van offline geweld lijkt te krijgen.

Vrouwelijke collega's of journalisten van kleur zijn nog veel meer het mikpunt dan de witte, mannelijke collega's. Maar niemand blijft gespaard.

Een samenleving zonder lastige en levendige media, het zou geen optie mogen zijn. Als de evoluties elders in de wereld een teken aan de wand zijn, dan zullen we elkaar in de Lage Landen heel erg nodig hebben om de onderzoeksjournalistiek in de komende jaren verder te laten bloeien en groeien. Het uitgangspunt in 2023 is alvast uitstekend. Vandaag zien we dat journalisten aan beide oevers van Maas en Schelde misschien niet alles, dan toch heel veel in vraag willen stellen, bediscussiëren en onderzoeken. Dat bewijzen de tientallen, kwalitatief sterke inzendingen voor De Loep dit jaar. En we zeggen het elk jaar, maar ook deze keer benadrukt de jury dat het kwaliteitsverschil tussen de genomineerde producties marginaal is. Als we voor de tweede en derde genomineerden in elke categorie zilveren en bronzen Loepen zouden hebben mogen uitreiken, hadden we dat graag gedaan.

ASN Aanmoedigingsprijs

Drie nominaties, één winnaar

1. Wat heeft IJsselstein nog te zeggen over IJsselstein? – Mark Lievisse Adriaanse – NRC

Hoe kan je IJsselstein, 's lands meest gemiddelde gemeente zonder écht acute crisis, tot een voorbeeld maken van enorme democratische problemen? Mark Lievisse Adriaanse grijpt naar het klassieke journalistieke *hanging around* in een weinig sprankelende gemeente, om een sluimerende crisis in het lokaal bestuur aan te tonen. Gemeentes moeten steeds meer taken uitvoeren, maar hebben steeds minder te zeggen. Dat betekent dat gemeenteraden en burgers steeds minder invloed hebben op de gang van zaken in hun directe leefomgeving. De cijfers haalt Lievisse Adriaanse uit bestaand onderzoek, maar het sprekende verhaal - dát heeft hij zelf gevonden en op een zeer toegankelijke wijze opgeschreven.

2. Gooien met grond: de verdozing van Nederland door Bijou van der Borst, Karlijn Saris, Romy van Dijk, Coen Ramaer en Janna Nieuwenhuijzen voor Investico en De Groene Amsterdammer.

Gooien met grond is sterk van begin tot eind. Een verhaal over steeds meer distributiecentra en de ellende voor de mensen die er in de buurt wonen, zoals metershoge muren voor de deur of enorm veel meer verkeer. Zoals de Vlamingen zeggen: een hallucinant verhaal waaruit blijkt dat de keuzes van overheden dramatische gevolgen kunnen hebben. Behalve controlerend is dit ook een signalerend verhaal omdat we zonder deze productie de omvang van de uitdijende distributiecentra niet hadden geweten.

3. "Met een harde knal schiet de betonspuit los - wat er misgaat in 'het veiligste bouwproject van Nederland'" Tobiah Palm en Anouk Suntjens – NRC

Student gaat naar een feestje en hoort een verhaal over uitzendbureaus in de bouw, en over de vele problemen die de regeling creëert. Tot daar, niks bijzonders. Meestal eindigt dat met hoofdpijn, de volgende ochtend. Niet in dit geval. Student belt namelijk naar vakbond, bezoekt werf, gaat met collega's aan de slag en legt een schandelijk systeem van onrecht, gebroken regels en winsthonger bloot. Dat eindigt dus toch met hoofdpijn, want advocaten dagen de studenten voor de rechtbank wegens laster en eeroof. Alle hulde aan Tobiah Palm en Anouk Suntjens, en aan de NRC redactie, om vol te houden tegen de intimidatie in.

De winnaar is: **Gooien met grond: de verdozing van Nederland door Bijou van der Borst, Karlijn Saris, Romy van Dijk, Coen Ramaer en Janna Nieuwenhuijzen van Investico en De Groene Amsterdammer** want het is een voorbeeldig onderzoek, zorgvuldig gevoerd, mooi opgeschreven, onthullend en verhelderend. En wat de makers betreft: méér dan beloftevol!

De Loep: tientallen prachtproducties, drie prijzen

Dit jaar kreeg De Loep weer een fraaie en diverse oogst aan signalerende, opsporende en controlerende onderzoeksjournalistiek producties: van podcasts en televisieseries tot boeken en printpublicaties, in totaal 142 inzendingen. Uiteindelijk moesten er per categorie drie producties komen bovendien die elk op hun eigen manier diepgravend, origineel en nieuwswaardig zijn. Ze vestigen de aandacht op wat er gebeurt én op wat er in het verschiet ligt als er niets aan de situatie verandert. Ze tonen de verantwoordelijkheid van overheden en economische actoren. Ze maken ons attent op wat er fout loopt en beter moet. Ze zijn, met andere woorden, het neusje van de journalistieke zalm. Of moet dat haring zijn?

Signalerende onderzoeksjournalistiek

1. Een tapijt van hazelnoten – Anne Branbergen in De Groene Amsterdammer

Een knap staaltje verhalende journalistiek van Anne Branbergen over hoe een monopolie een land met een monocultuur kan verstikken. Italië wordt overwoekerd door oneindige hectares hazelaars die niet alleen lelijk zijn, ze verpesten dankzij het landbouwgif die voor de hazelaars wordt gebruikt ook de bodem en het water en verstoren zo het fragiele evenwicht van het landschap. Dit alles gebeurt in stilte en met hulp van de Europese Unie. Het verhaal vervlecht de stijgende macht van de Ferrero-familie - producent van Nutella - met de toenemende ecologische malaise. De auteur stelt twee simpele vragen over het Italiaanse land (Wat gaat hier mis, en hoe kan dat gebeuren?) en beantwoordt die in sprekend, helder proza. Ze laat niet alleen zien wat dit op macroniveau betekent, maar ook op microniveau, waardoor kritiek op Ferrero niet meer mogelijk is omdat dorpingen van de hazelnootteelt afhankelijk zijn geworden. Een socialistisch portret van een kapitalistische familie, in ware *New Yorker*-stijl.

2. Boer Burger Beeldvorming – Myrthe Buitenhuis en Ruben Altena - Argos Medialogica (Human)

Deze documentaire is een goed voorbeeld van journalistiek die vooruitkijkt. Vier maanden voor de verkiezingen pakt het - goed geïnformeerd en kritisch - een politieke lobby aan en roept het een kopstuk ter verantwoording. De uitzending bouwt weliswaar voort op eerdere geschreven publicaties van collega's, maar doet dat met geduldige precisie en overtuiging en voegt nieuwe feiten toe. Ze laat zien hoe de Boer Burger Beweging de beeldvorming rond boeren en de agrarische sector probeert te beïnvloeden, ironisch genoeg geïnspireerd door de wijze waarop Wakker Dier haar campagnes voert. Mede opgericht door een agrarisch communicatiebureau, weet BBB handig de media te bespelen, waarbij het selectief omgaat met cijfers en feiten. Caroline van der Plas heeft de afgelopen jaren ongekend veel zendtijd gekregen, maar komt zelden zo ongemakkelijk en betrapt over als in deze documentaire. De makers blijven scherp zonder daarbij de nuance te verliezen. Hoewel de uitzending zich focust op één politieke partij, toont het een breder probleem: het misbruiken van het politieke bestel voor commerciële en persoonlijke doeleinden.

3. HELP! DE DOKTER VERDWIJNT – door Roos Menkhorst en Catrien Spijkerman van Onderzoekscollectief Spit, gepubliceerd in De Groene & Trouw)

Puik onderzoekswerk naar de gevolgen van het nijpende huisartsentekort dat drie inhoudelijk sterke en ook verrassende verhalen oplevert. Bijvoorbeeld over commerciële bedrijven, zoals Co-Med, geleid door een man die groot is geworden als lijmproducent, die inspringen op de tekorten met als doel winst te maken. Het leidt tot schrijnende situaties waarbij

huisartspraktijken alleen nog maar twee dagen in de week open zijn of patiënten alleen nog via een videoverbinding contact kunnen hebben met een huisarts. De serie wijst niet enkel op wat er nú gebeurt, maar vooral ook op de toekomst die ons dankzij het teruglopend aantal huisartsen in Nederland te wachten staat. De auteurs maken gebruik van uiteenlopende, weloverwogen onderzoeksmethodes, en brengen door een eigen enquête opzienbarende uitkomsten aan het licht. Daarnaast zijn alle stukken toegankelijk, vlot maar allerm minst simplistisch geschreven.

Al met al dus drie hele mooie en relevante producties, maar er kan er maar één de winnaar zijn. Dat is: BOER BURGER BEELDVORMING van Myrthe Buitenhuis en Ruben Altena

Opsporende onderzoeksjournalistiek

1. BOOS: This is The Voice, gepubliceerd op het YouTube-kanaal van BOOS, gemaakt door Marije de Roode, Tim Hofman, Emma van den Berg, Charlotte Werkman, Jasper Steenhuis, Lienke Luiking van Andringa, Joshua van Grinsven, Sam Tollenaar, Olivier Driessens, Niquel Matitahatiwen, Nick Evers en Mirou Tjeertes

Memorabel en baanbrekend. Dat waren twee appreciaties die tijdens het jury-overleg voor deze BOOS-uitzending gebruikt werden. En ook: 'Dit heeft de weg vrijgemaakt voor andere onderzoeken over grensoverschrijdend gedrag.' Ja, het was een onderzoek van media naar het belang en het gedrag van media, maar deze uitzending ging veel verder dan het verkennen van het eigen Hilversumse erf. Met name omdat de slachtoffers – zelf géén mediafiguren of -medewerkers – actief betrokken werden en waardig hun verhaal konden doen. Het hele onderzoek ademt zorgvuldigheid en de ambitie om niet in de sensatieval te trappen. Dat er dan soms wat verwarring ontstaat over de onherkenbare getuigen, is een klein neveneffect dat je er graag bij neemt. Want waar het essentieel om gaat, is dat statusmacht en afhankelijkheid onveilige omstandigheden creëren waarin jonge deelnemers tot ver over hun grenzen gedwongen worden. Het programma haalt zonder terughoudendheid de schminck en de mascara van de showwereld en toont het lelijke gelaat van grensoverschrijdend gedrag. Dat de redactie bereid was in te gaan op de vraag van John De Mol om het wederwoordinterview integraal uit te zetten, is voer voor discussie bij de borrel straks – want als BNN-VARA zich al laat chanteren, waar staat de eenzame freelancer dan straks nog mijn of haar principes? Toch was het interview net wat het geheel zo explosief maakte: de grote baas zelf ging uiteindelijk de slachtoffers de les spellen, in plaats van de daders aan te klagen. Dat toont dat ook "live" wederhoor op tv revelerend kan zijn, als het interview keihard wordt voorbereid, inhoudelijk en qua scenario.

2. Van Arnhem naar Assads martelcel door Melvyn Ingleby in NRC

De aanzet van dit artikel is een masterclass onderzoeksjournalistiek. Melvyn Ingleby was namelijk al jaren werkzaam rond de oorlog in Syrië en met name rond de misdaden van het Assad regime. Dat leverde hem in toenemende mate een netwerk aan bronnen op, waaruit op een bepaald moment de tip komt dat er een Arnhemmer in de folterkamers van Assad is beland. Dat is spannend, maar hoe verifieer je dat? En hoe reconstrueer je de weg naar die donkere cel? Ingleby blijkt over meer dan uitstekende netwerken te beschikken, want hij kan zelfs lijsten van gevangenen laten natrekken door iemand in het hart van het regime in Damascus. Zijn hele onderzoek is een indrukwekkende aaneenschakeling van juiste vragen, goede bronnen en doorgedreven journalistiek. Elk stuk informatie is een puzzelstukje dat met veel geduld in het volgende geschoven wordt, tot er een duidelijk overzichtsbeeld ontstaat. De confrontatie met Buitenlandse Zaken maakt duidelijk dat de Nederlandse staat veel minder objectief oordeelt over haar burgers dan de journalist, die de uitreismotivatie van betrokkene niet kan vaststellen en er dus ook geen rekening mee houdt in het verdere onderzoek. IJzersterk werk waarin ook duidelijk wordt dat de grens tussen Binnenhof en Buitenwereld vaak geen relevante grens is vanuit journalistiek perspectief.

3. Seksueel misbruik door bisschop en Nobelprijswinnaar Belo. 'Wat ik wil zijn excuses.' door Tjitske Lingsma in De Groene Amsterdammer

De jury was erg onder de indruk van dit verhaal omdat het een aantal wezenlijke kenmerken van goede onderzoeksjournalistiek verbindt: diepgaande kennis van de context en dus een uitgebreid netwerk van goede bronnen, volgehouden aandacht en prioritaire zorg voor slachtoffers (het oude adagio in gedachten: *to afflict the comfortable and to comfort the afflicted*). Bovendien is dit onderzoek duidelijk opgeschreven met heel veel respect voor de Timorese

realiteit, wat zich onder andere uit in de zorgvuldig gekozen toonaard, die wars blijft van het, in ontkerkelijkt Lage Landen zo gebruikelijke, natrappen naar alles wat religieuze institutie is. Die zorgzaamheid vervalt echter nooit in ontzag voor de figuur van bisschop en Nobelprijswinnaar Carlos Filipe Ximenes Belo. Hoe hij misbruik van kinderen systematiseerde en waarom hij ermee weg kwam, wordt nauwkeurig en ongenadig neergezet door Tjitske Lingsma, aan de hand van rechtstreeks betrokkenen. Dat de geruchten over dit misbruik decennia konden rondzingen op het eiland en dat er een Nederlandse journaliste nodig was om een en ander uiteindelijk onomstotelijk uit te brengen, geeft aan hoe moeilijk dit onderzoek geweest is. Dat het Vaticaan ingreep en dat grote buitenlandse media het verhaal gretig overnamen, bewijst hoe relevant en hoe belangrijk dit verhaal was. Voor zo ver wij er zicht op hebben, had dit onderzoek, een wereldprimeur immers, nog wat meer lokale weerklank en publicatie mogen hebben, en wellicht was het de moeite geweest om aan te kloppen bij de Salesianen in Hoewelaken, maar dat mag de bewondering voor deze inzending niet drukken.

De jury beslist daarom de Loep voor Opsporende onderzoeksjournalistiek 2023 uit te reiken aan Tjitske Lingsma, voor haar onderzoek naar systematisch misbruik van minderjarigen door bisschop Belo op Oost-Timor.

Controlerende onderzoeksjournalistiek

Dit jaar waren er zoveel producties in de controlerende categorie dat de drie juryleden, alle drie werkzaam als onderzoeksjournalist, iedere vrije dag, ieder half uur onderweg en ieder moment moesten aangrijpen om alles te kunnen lezen, luisteren en kijken. 63 producties van collega's die onderzoek deden naar het falen van ministeries, organisaties of mensen die misbruik maken van macht of bewust schade aanbrachten aan maatschappij of planeet.

1. Syrië, de giftige oorlog van VRT en Canvas, gemaakt door Inge Vrancken en Rudi Vranckx, liet niemand onberoerd. Het is een toegankelijke reconstructie die oorlogsmisdaden met gifgas inzichtelijk maakt. De makers zetten de heftige beelden op een slimme manier in en vragen zo gepaste aandacht voor het menselijke leed dat die oorlogsmisdaden veroorzaakten. Een klein team in Brussel maakte een documentaire van internationale klasse.

2. Gooien met grond: de verdozing van Nederland – Bijou van der Borst, Karlijn Saris, Romy van Dijk, Coen Ramaer en Janna Nieuwenhuijzen door Investico verschenen in *De Groene Amsterdammer*, over het enorme aantal distributiecentra die overal gebouwd worden, vond iedereen heel sterk. Uit data-journalistiek en speurwerk in overheidsdocumenten werd een maatschappelijk relevant verhaal geconstrueerd, afgewisseld met couleur locale. De samenwerking van 5 journalisten leverde niet alleen een leesbare, maar zelfs een meeslepende longread op.

3. 63 stutten en nóg ging de gaskraan verder open (NRC) / Anatomie van een gasdrama (DvhN); Hoe Wiebes het vertrouwen van de Groningers verspeelde (NRC) / Alleen maar verliezers (DvhN) door Wubby Luyendijk, Claudia Kammer, Lyanne Levy, Mark Middel, Bas van Sluis en Derk Stokmans van NRC en *Dagblad van het Noorden* wekte bewondering. Omdat iedereen al veel weet over de gevolgen van de aardbevingen in Groningen, maar toch bij lezing van dit verhaal opnieuw woest werd. Het cynisme van een overheid die haar keuzes uitbesteedt aan grote oliebedrijven én de winsthonger van die bedrijven spannen samen tegen de eenvoudige wens van burgers om een goed leven te leiden op de plek die ze willen, of, als dat niet kan, deftig vergoed te worden voor hun gedwongen verplaatsing. Het is een meesterlijke vertelling waarin niet één verantwoordelijke wordt gespaard. Twee belangwekkende reconstructies van het drama van Groningen.

De jury kent de Loep voor controlerende onderzoeksjournalistiek toe aan Wubby Luyendijk, Bas van Sluis, Claudia Kammer, Mark Middel, Derk Stokmans en Lyanne Levy voor hun onderzoek naar de manier waarop overheden, de Maatschap én oliebedrijven de burgers van Groningen in de steek lieten.